Johannes Rudbeckiuksen elämänvaiheista*

Tero Tulenheimo

Johannes Rudbeckius syntyi 3. huhtikuuta vuonna 1581 Ruotsissa Närken maakunnassa Almbyn pitäjässä Örebron lähellä ja kuoli 8. elokuuta 1646 Västeråsissa. Nykyisestä Örebron keskustasta pääsee kävellen Almbyhyn Rudbecksgatania pitkin noin 30 minuutissa.

Sukulaisuussuhteesta

Olemme Johannes Rudbeckiukselle sukua **Aline Meurmanin (os. Tallqvist)** kautta — kahdellakin tavalla. Johannes Rudbeckiuksen vanhimman pojan **Nicolauksen** tyttären **Magdalenan** poika **Erik Wallwik** (1685–1729) aateloitiin

*Esitelmä Agathon Meurmanin sukuseuran vuosikokouksessa 13.4.2019 Helsingin yliopistolla.

kaksi vuotta ennen kuolemaansa (vuonna 1727) ja introdusoitiin Ruotsin ritarihuoneeseen nimellä "Stiernvall" (kirjoitettuna *i*-kirjaimella). Suomen ritarihuoneeseen suku immatrikuloitiin 91 vuotta myöhemmin, vuonna 1818, nimellä "Stjernvall" (kirjoitusasussa *j*-kirjain).[1]

- Erik Wallwikin tytär **Margaretha Stiernvall** (1720–1755) oli Aline Tallqvistin 4. polven esiäiti äitilinjassa (Margaretha Stiernvall > Margaretha Blomcreutz > Fredrica Wilhelmina Charpentier > Antoinette Stjernvall > Aline Tallqvist). Ks. vasen haara alla olevassa kuvassa.
- Lisäksi Erik Wallwikin poika **Erik Johan Stiernvall** (1724–1777) oli Aline Tallqvistin 3. polven esi-isä (Erik Johan Stiernvall > Hans Henrik Stiernvall > Antoinette Stjernvall > Aline Tallqvist). Ks. oikea haara kuvassa.

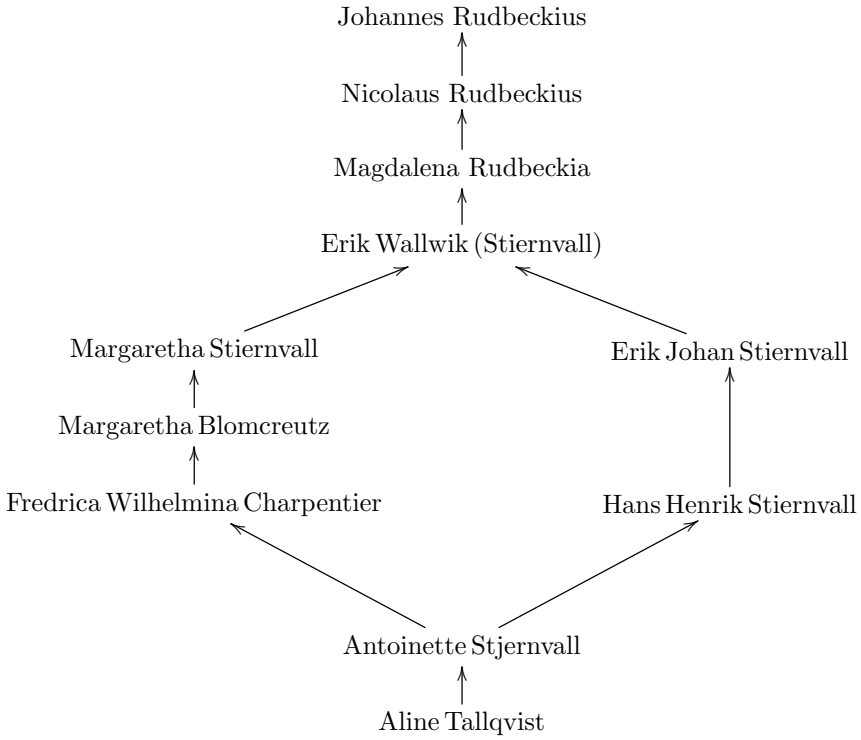

Erik Johan Stiernvallin poika **Hans Henrik Stiernvall** meni naimisiin **Fredrica Wilhelmina Charpentierin** kanssa: edellisen isä ja jälkimmäisen äidin äiti olivat sisaruksia, siis Hans Henrik Stiernvall meni naimisiin (toisessa avioliitossaan) serkkunsa Margaretha Blomcreutzin tyttären kanssa. Tästä syystä kaikki Erik Wallwikin esivanhemmat ovat sukulaisiamme kahta kautta.

[1] Vrt. https://www.riddarhuset.se/att/stiernvall. Yleensä sukututkimuksessa käytetyissä lähteissä (esim. rippikirjoissa) nimien kirjoitusasuissa voi esiintyä merkittävää variaatiota (nimet kirjattiin äänneasun pohjalta niin kuin kulloinenkin kirjaaja näki parhaaksi). Mitään standardikirjoitusasua ei edes ollut. Aatelissukujen nimet muodostivat poikkeuksen, koska näiden tapauksessa nimien kirjoitusasulle muodostui standardi sen perusteella, missä muodossa nimi kirjattiin, kun suku introdusoitiin tai immatrikuloitiin ritarihuoneeseen.

Aline Tallqvist oli siis Johannes Rudbeckiuksen jälkeläinen sekä 7. ja 8. polvessa. Itseeni nähden Johannes Rudbeckius on sekä 11. että 12. polven esi-isä (7+4=11, 8+4=12). Perspektiivin omaksumiseksi todettakoon, että ihmisellä on esivanhempia 11. polveen asti korkeintaan $2^{12} - 2 = 4094$ kappaletta — vähemmän, jos esivanhemmilla on yhteisiä esi-isiä, kuten on laita esim. nyt puheena olevassa tapauksessa. Olettaen, että esivanhempieni joukossa sama ihminen esiintyy 11. polveen mennessä useassa paikassa sukupuussa *vain* em. syystä (siis siksi, että Erik Wallwik on sukulaiseni kahta kautta), on minulla esivanhempia 11. polveen asti $4094 - 3 = 4091$ kappaletta.[2] Siis minulla on Johannes Rudbeckiuksen ohella 4090 muuta esivanhempaa 11. polveen mennessä, joista $2047 - 2 - 1 = 2044$ on esi-isiä ja $2047 - 1 = 2046$ esi-äitejä. Tyhjentävälle sukututkimukselle siis riittäisi työsarkaa.

Perheestä ja varhaisvuosista (1581–1598)

Vanhemmat. Johannes Rudbeckiuksen vanhemmat olivat **Johan Pedersson Rudbeck** (1550–1603) ja **Christina Pedersdotter Bose** (1557–1620). Johan Pedersson oli syntynyt eteläisessä Tanskassa, ilmeisesti Rudbeck-nimisessä kylässä tai samannimisellä tilalla ja muutti poliittisten levottomuuksien johdosta Ruotsiin (syistä, joita ei tarkemmin tunneta). Hän toimi ensin länsi-Närken maakirjurina [*landsskrivare*] ja sittemmin Örebrossa kaupunginkirjurina [*stadsskrivare*], siis kaupungin virkamiehenä, joka asemaltaan rinnastui raatimieheen sillä erotuksella, ettei kaupunginkirjurilla ollut kaupunginraadissa äänioikeutta. Christina Pedersdotterin isä oli maanviljelijä Ormestan tilalla Almbyn pitäjässä. Christinan veli **Esbjörn Pedersson Bose** puolestaan oli Örebron seurakunnan pastori.

Lapsuudesta ja kouluajasta. Koulunsa Rudbeckius aloitti 7-vuotiaana, vuonna 1588, triviaalikoulussa Örebrossa. Määre "triviaali" ei tässä toki tarkoita samaa kuin "arkipäiväinen" tai "yhdentekevä", vaan sitä, että opetus koski *triviumia*, siis niitä kolmea oppiainetta — kielioppi, logiikka ja retoriikka — jotka kuuluivat opillisen sivistyksen perustaan ja joiden pohjalta sitten saatettiin edetä opiskelemaan *quadriviumiin* kuuluvia aritmetiikkaa, geometriaa, musiikin teoriaa ja astronomiaa. Örebron koulu tunnettiin hyvämaineisena. Koulupäivä alkoi klo 5 aamulla. Opiskelu tapahtui latinaksi ja latina oli pakollinen keskustelukieli myös välitunneilla. Äidinkieltä käytettiin vähäisessä määrin latinan opetuksessa sekä jumalanpalveluksen yhteydessä (psalmit, *Den svenska mässan*). Koulupäivät kestivät 9 tuntia ja kouluviikko oli 7-päiväinen; myös sunnuntaina opiskeltiin. Rudbeckius kävi Örebrossa koulua 7 vuotta, siis 14-vuotiaaksi, vuoteen 1595. Normaalisti Örebron koulun oppimäärän suorittaminen kävi hitaammin ja vaati 8 vuotta.

[2] Luku 3 tulee siitä, että näiden esivanhempien joukossa kukin henkilöistä Erik Wallwik, Magdalena Rudbeckia ja Nicolaus Rudbeckius esiintyy kahdesti — Johannes Rudbeckius itse ei, joskin esiintyisi kahdesti tarkasteltaessa esivanhempia 12. polveen asti; lisäksi oletuksen nojalla vain em. 3 henkilöä esiintyvät useamman kerran (nim. kahdesti) sukupuussa — n. polvesta eteenpäin sekä polvessa n että polvessa $n + 1$, kun $8 \leq n \leq 10$.

Vuonna 1595 Rudbeckius siirtyi hiippakuntakaupunki Strängnäsin katedraalikouluun, joka tuohon aikaan oli Ruotsin merkittävin toisen asteen oppilaitos. Täällä Rudbeckiuksen opiskelu keskittyi kieliin, ilmeisesti ennen kaikkea muinaiskreikkaan. Mahdollisesti hän tutustui jo tässä vaiheessa myös heprean alkeisiin. Kielet olivat väline, joita Rudbeckius tiesi tarvitsevansa tulevissa yliopisto-opinnoissaan. Katedraalikoulusta saattoi valmistua suoraan papiksi, mutta Rudbeckius ei aikonut valita tätä tietä kirkon palvelukseen, vaan vuonna 1598 hän jatkoi kolme vuotta katedraalikoulua käytyään Uppsalaan, jossa tuohon aikaan oli Ruotsin ainoa yliopisto.

Örebro, Arboga, Västerås, Strängnäs, Uppsala

Opinnot Uppsalassa (1598–1601)

Rudbeckius siis aloitti 17-vuotiaana (vuonna 1598) opintonsa Uppsalan yliopistossa. Yliopisto oli avattu uudelleen vasta kolme vuotta aiemmin. Se oli kyllä perustettu jo vuonna 1477, mutta ennen vuotta 1595 oli ollut pitkiä jaksoja, joina opetusta joko ei annettu lainkaan tai annettiin vain hyvin rajoitetusti. Tämä johtui **Kustaa Vaasan** vuonna 1523 tapahtuneesta valtaannoususta. Hän aloitti luterilaisen uskonpuhdistuksen Ruotsissa, eikä yliopistoa tuettu, koska sillä oli vahvoja siteitä katoliseen kirkkoon. **Kaarle-herttuan** vuonna 1593 koolle kutsuma Uppsalan kirkolliskokous vahvisti luterilaisen tunnustuksen Ruotsin kirkon opiksi. (Kaarle-herttua oli yksi Kustaa Vaasan pojista; hänestä tuli myöhemmin kuningas Kaarle IX.) Vuonna 1595 tulivat voimaan uudet säädökset (erioikeudet, privilegiot), jotka sääntelivät Uppsalan yliopiston ja valtion suhdetta. Vuosina 1598–1601 Rudbeckius sitten opiskeli vasta-avatussa luterilaisessa Uppsalan yliopistossa. Ensimmäisen vuoden oppiaineita olivat logiikka ja fysiikka, mitä seurasivat aritmetiikka ja geometria ja vihdoin astronomia. Nämä kaikki olivat Filosofisen tiedekunnan oppiaineita, siis joko *triviumiin* tai *quadriviumiin* kuuluvia. Kuten tuohon aikaan

yliopistoissa oli tapana, kaikkien yliopistossa opiskelevien täytyi aloittaa opintonsa Filosofisen tiedekunnan *artes liberales* -opinnoilla. Rudbeckiuksen sanotaan aina tunteneen erityistä mielenkiintoa matematiikkaa kohtaan.

Maisteriopinnot Wittenbergissä (1601–1603)

Rudbeckius matkusti vuonna 1601 yhdessä veljensä **Petruksen** kanssa Wittenbergiin Saksaan jatkamaan opintojaan. He olivat aloittaneet yliopisto-opintonsa samanaikaisesti Uppsalassa vuonna 1598, vaikka Petrus oli Johannesta vuotta vanhempi. Wittenbergin yliopistoon he kirjoittautuivat 10.7.1601, Rudbeckiuksen ollessa 20-vuotias. Rudbeckius opiskeli Wittenbergissä pääasiassa Filosofisen tiedekunnan aineita. Maisteriksi valmistuminen edellytti kokeiden suorittamista latinassa, kreikassa, logiikassa, fysiikassa ja aristoteelisessa etiikassa. Petrus promovoitiin Wittenbergissä maisteriksi lokakuussa 1602 ja Johannes 12.4.1603, siis 22-vuotiaana. Heidän isänsä — ja yhtä veljeä lukuunottamatta kaikki sisaruksensa — kuolivat Ruotsissa vuonna 1603 ruttoepidemian johdosta Johanneksen ja Petruksen ollessa Wittenbergissä. Rudbeckiuksen valmistumisen jälkeen veljekset matkustelivat Saksassa, vieraillen mm. Altdorf bei Nürnbergissä, Würzburgissa, Erfurtissa ja Weimarissa. Jenan yliopistoon Rudbeckius kirjoittautui talvilukukaudeksi 1603–1604 — siis jo maisteriksi valmistuttuaan. Ruotsiin veljekset palasivat Rostockin kautta keväällä 1604.

Matematiikan professorina Uppsalassa (1604–1607)

Ruotsiin palattuaan Rudbeckius meni Uppsalan yliopistoon tervehtimään vanhoja opettajiaan, joita kohtaan tunsi kiitollisuutta. Rudbeckius sanoo olleensa yllättynyt, kun nämä tarjosivat tässä yhteydessä hänelle matematiikan professuuria. Kuningas **Kaarle IX** nimitti hänet professoriksi elokuussa 1604. Rudbeckius aloitti tehtävässään syyskuussa, ja niin hänestä oli tullut professori 23-vuotiaana.

Tämän asian merkityksen arvioiminen ei nykypäivän näkökulmasta ole aivan yksioikoinen tehtävä. Maisterintutkinto oli korkein yliopistollinen tutkinto. Uppsalan ensimmäinen maisteripromootio oli ollut vasta vuonna 1600 ja epäilemättä aiheellisesti eniten arvossa pidettiin ulkomaisissa luterilaisissa yliopistoissa maisterintutkinnon suorittaneita. Käytännössä näitä yliopistoja olivat ensikädessä Rostock ja sen lisäksi Wittenberg ja Greifswald.[3] Yliopistollisista opettajista oli pu-

[3] 1600-luvun alussa *ramismi* ja *aristotelismi* edustivat kilpailevia näkemyksiä siitä, miten filosofisten tiedekuntien opetus tuli järjestää ja mitä tarkoitusta sen tuli palvella. Ramismi oli hallitsijoiden ja anti-intellektuaalisesti suuntautuneiden kirkonmiesten suosiossa, aristotelismi taas vetosi niihin tahoihin, jotka tahtoivat rakentaa siltaa teologian ja Aristoteleen filosofian välille ja pyrkivät filosofisessa työssään antiikin alkuperäislähteiden hyödyntämiseen. Kumpikaan näistä suuntauksista ei varmaankaan edesauttanut empiirisen luonnontieteen esiinmarssia — aristotelismi siksi, että Aristoteleen auktoreettiasema ulotettiin alueille, joille sitä olisi ollut parasta olla ulottamatta, ramismi taas siksi, että mahdollisista pedagogisista innovaatioistaan huolimatta se jäi

laa: ruttoepidemian jälkeen jo muutenkin harvalukuinen professorikunta oli vuonna 1604 ilmeisesti kaventunut 3 henkilöön. Opettajiksi kaivattiin maistereita ja kun kotimaassa tutkinnon suorittaneita ei ennestään juuri ollut, Saksassa maistereiksi valmistuneet olivat soveliasta ainesta. Valmistuneet taas normaalisti olivat melko nuoria. Jos 1600-luvun alun maistereita verrataan 2000-luvun alun tohtoreihin, jälkimmäisten eduksi on lähinnä luettava, ainakin tavoitteiden tasolla, harjaannus uuden tieteellisen tiedon tuottamiseen. Oppineisuudessa ja oman kulttuuriperinnön tuntemuksessa taas on menty verrattomasti alaspäin.

Rudbeckius ei opetuksessaan rajoittunut matematiikkaan, vaan opetti myös latinaa, retoriikkaa, fysiikkaa, meteorologiaa, logiikkaa ja psykologiaa. Matematiikan opetukseen kuului paitsi aritmetiikkaa, algebraa ja geometriaa, myös geodesiaa (maanmittausoppi) ja stereometriaa (oppi kolmiulotteisten kappaleiden tilavuuksien mittaamisesta). Huomattakoon, että oppisisällöt olivat tällaiset siitä huolimatta, että oppilasaineksesta suurin osa tähtäsi kirkolliseen virkaan. Oltiin siis todella kaukana vaatimuksesta, että opinnoista olisi oltava "välitöntä käytännön hyötyä" tulevan toimen kannalta.

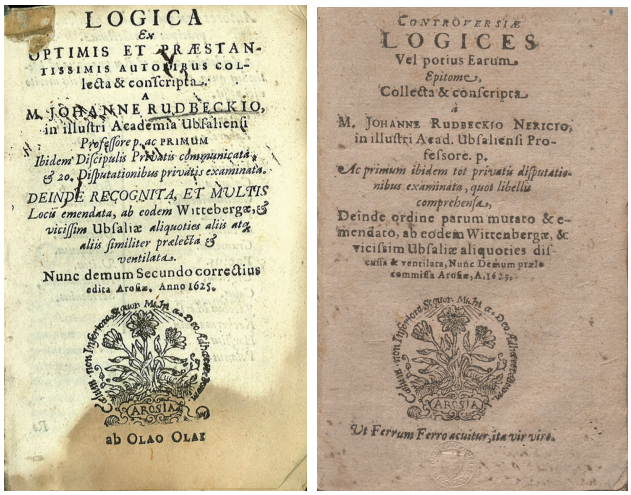
LOGICA
Ex
OPTIMIS ET PRÆSTANTISSIMIS AUTORIBUS collecta & conscripta.
A
M. JOHANNE RUDBECKIO,
in illustri Academia Ubsaliensi
Professore p. ac PRIMUM
Ibidem Discipulis Prælectis communicata,
& 20. Disputationibus privatis examinata.
DEINDE RECOGNITA, ET MULTIS
Locis emendata, ab eodem Witteberge, &
vicissim Ubsaliæ aliquoties aliis atq;
aliis similiter prælecta &
ventilata.
Nunc demum Secundo correctius
edita Aroſiæ, Anno 1625.
AROSIA
ab OLAO OLAI

CONTROVERSIÆ
LOGICES
Vel potius Earum
Epitome,
Collecta & conscripta
à
M. JOHANNE RUDBECKIO NERICIO,
in illustri Acad. Ubsaliensi Professore. p.
Ac primum ibidem tot privatis disputationibus examinata, quot libellis comprehensa,
Deinde ordine parum mutato & emendato, ab eodem Wittenbergæ, & vicissim Ubsaliæ aliquoties discussa & ventilata, Nunc Demum prælo commissa Aroſiæ, A. 1629.
AROSIA
Ut Ferrum Ferro acuitur, ita vir viro.

Rudbeckiuksen logiikkaa koskevat kirjat: *Logica* (1625) ja *Controversiæ logices* (1629)

Rudbeckiuksen toiminta matematiikan professorina kesti itse asiassa vain kolme vuotta, mutta tuona aikana (nim. vuosina 1605, 1606) hän laati opetuksensa ohella ensimmäisen version logiikan oppikirjastaan, jonka hän julkaisi kylläkin vasta 20 vuotta myöhemmin, vuonna 1625. Tästä huolimatta kyse oli ensimmäisestä Ruotsissa ja kolmannesta Pohjoismaissa julkaistusta logiikan oppikirjasta. Itse asiassa hänen merkittävimmät akateemiset julkaisunsa olivat juuri logiikan alalta, nimittäin kirjat *Logica* (1625) ja *Controversiæ logices* (1629).

älyllisesti ottaen melko pinnalliseksi. Rostockin yliopisto oli ramistisesti suuntautunut, Wittenbergin yliopisto taas merkittävin aristotelismin keskus. Rudbeckius tuli toimeen ramistien kanssa, mutta edusti itse logiikassa ja filosofiassa kiistattomasti aristotelismia. Ohimennen todettakoon, että Greifswaldin kaupunki liitettiin Ruotsiin vuonna 1631 ja se pysyi Ruotsilla vuoteen 1815.

Jatko-opintoja Wittenbergissä (1607–1609)

Rudbeckius luopui professuuristaan vuonna 1607 lähteäkseen suorittamaan lisäopintoja Wittenbergiin. Yliopisto ilmeisesti edellytti, että hän siirtyisi Filosofisesta tiedekunnasta Teologiseen tiedekuntaan, ja tätä varten hän katsoi aiheelliseksi syventää osaamistaan erityisesti kreikan ja heprean kielissä sekä teologiassa. Rudbeckius saapui Wittenbergiin vuoden 1607 lopussa, ollessaan siis 26-vuotias. Opiskelunsa ohella hän itse opetti Wittenbergissä logiikkaa. Hän viipyi siellä vuoteen 1609. Hän sanoo palanneensa Ruotsiin isänmaanrakkaudesta — todeten, että taloudellisesti hänelle olisi ollut huomattavasti edullisempaa jäädä Wittenbergiin, jossa hän sai opetuksestaan tuloja aivan eri tavalla kuin Uppsalassa.

Heprean ja dogmatiikan professurit Uppsalassa (1609–1613)

Vuoden 1609 lopussa ja siis 28-vuotiaana Rudbeckius nimitettiin heprean professoriksi Teologiseen tiedekuntaan. Myöhemmässä yhteydessä Rudbeckius itse sanoo, ettei mikään olisi ollut hänelle mieluisampaa kuin pitää professuurinsa Filosofisessa tiedekunnassa. Lisäksi hän toteaa tiedostaneensa, että tunnustusten välisistä konflikteista johtuen professuuri Teologisessa tiedekunnassa voisi muodostaa jopa omaisuuteen ja henkeen kohdistuvan uhan. Hän sanoo kuitenkin vastaehdokkaiden puuttuessa ja velvollisuudentunnosta suostuneensa tehtävään — tähdentäessään, ettei ollut tehtävää itselleen toivonut eikä sitä pyrkinyt saamaan.

Kesällä 1610 Rudbeckius solmi avioliitton **Christina Stiernmanin** kanssa, joka oli 10 vuotta aiemmin edesmenneen arkkipiispa **Nicolaus Olai Bothniensiksen** ja Bure-sukuun kuuluneen **Elisabeth Grubbin** tytär. Christina kuoli synnytyksen komplikaatioihin vuonna 1618; lapsi (joka niin ikään kuoli) olisi ollut parin ensimmäinen.

Heprean professorina Rudbeckius toimi vain vuoden. Vuoden 1611 alussa hän siirtyi Teologisen tiedekunnan sisällä dogmatiikan professoriksi (hänestä tuli ns. kolmas teologian professori, *theologus tertius*). Hänen virkaanastujaisesitelmänsä pitkähkö otsikko oli seuraava:[4] ”Puhe, jossa tuodaan esille ja osoitetaan, että missä hyvänsä kuningaskunnassa esiintyvien sotien, erimielisyyksien ja monien vastoinkäymisten alkuperäinen syy ei ole esivallassa, valtion virkamiehissä eikä teologian opettajissa — eivätkä ne riipu edes kansan syntisyydestä — vaan syy on tietyissä turmeltuneissa ja huonosti kasvatetuissa nuorissa, jotka ensinnäkään eivät ole riittävässä määrin omaksuneet toden uskonnon perusteita, toiseksi elävät siveettömästi, ja kolmanneksi liittoutuvat harhaoppisten kanssa saadakseen tästä ulkoista hyötyä ja sitten palattuaan omiensa pariin levittävät eripuraa ja synnyttävät

[4] *Oratio in qua ostenditur & demonstratur quod causa quædam primaria bellorum, dissentionum et multorum malorum in aliquo regno non sit magistratus politicus, neque ejus officarij neque doctores verbi divini, sed præter peccata populi perditi quidam et male educati juvenes, qui primo fundamenta veræ religionis non bene didicerunt, postea dissolute vivunt & denique ad hæreticos propter externum aliquod commodum deficiunt.*

kaikenlaisia ongelmia.” Jo puheen otsikkokin heijastelee kahdenlaisia konflikteja, joihin yliopistomaailmassa jouduttiin ottamaan kantaa. Lisäksi otsikko oli erityisesti suunnattu eräälle kuulijoista, vuonna 1609 kuningas Kaarle IX:n päätöksellä (ja siis yliopiston sääntöjen vastaisesti) professoriksi valitulle **Johannes Messeniukselle**, joka oli opiskellut Puolassa Braunsbergin jesuiittaseminaarissa.

Mainitut konfliktit liittyivät *yhtäältä* poliittisen vallankäytön ja uskonnon kytkökseen ja *toisaalta* kirkon ja poliittisen vallan suhteeseen koulutusasioissa. Edellä mainittu Kaarle-herttua oli vuodesta 1599 Ruotsin tosiasiallinen hallitsija, joskin alkoi käyttää itsestään nimitystä ”kuningas” vasta vuonna 1603. Huolimatta omista sympatioistaan kalvinismia kohtaan, hän oli, kuten sanottu, päätynyt vahvistamaan luterilaisuuden Ruotsin kirkon tunnustukseksi. Laillinen hallitsija olisi kuitenkin ollut Kaarlen veljen Juhanan poika **Sigismund**, josta oli vuonna 1587 tullut Puolan kuningas. Uskonnoltaan hän oli katolinen. Oli siis aihetta pelätä, että hallitsija ja/tai tämän tukema kristinuskon variantti olisi voinut muuttua, millä olisi hyvinkin voinut olla väärälle puolelle päätyneiden kannalta kohtalokkaita seurauksia. Mitä toiseen konfliktinaiheeseen tulee, koulutusta koskevissa asioissa valta oli perinteisesti kirkolla. Hallintovallan edustajat tahtoivat kuitenkin kasvavassa määrin kontrolloida yliopistoa ja koululaitosta varmistaakseen, että valtiolla olisi käytössään koulutettuja virkamiehiä ja että siis koulutuksesta olisi suoraa hyötyä valtiolle. Yliopiston konsistori kuitenkin systemaattisesti kieltäytyi myöntymästä kuninkaan reformivaatimuksiin, jotka olisivat radikaalisti vähentäneet kirkon valtaa koulutusasioissa. Erityisesti Rudbeckius olisi tahtonut jopa entisestään vahvistaa kirkon valtaa.

Nämä kaksi konfliktia kärjistyivät, kun Messeniuksesta vuonna 1609 tuli juridiikan professori. Paitsi että näytti olevan perusteita pitää häntä harhaoppisena, jo pelkkä hänen valintaansa johtanut nimitysmenettely oli yliopiston säädösten mukaan epäpätevä; valinta kuului professorikunnalle, ei kuninkaalle. Messenius niin ikään järjesti disputaatiota (eräänlaisia ”väitöstilaisuuksia”) omavaltaisesti, ilman konsistorin lupaa.[5] Rudbeckiuksen ja Messeniuksen välit kiristyivät äärimmilleen ja johtivat jopa erinäisiin järjestyshäiriöihin. Rudbeckius valittiin vuonna 1612 yliopiston rehtoriksi, mutta tehtävänsä jättävä rehtori kieltäytyi — Messeniuksen myötävaikutuksesta — asettamasta Rudbeckiusta virkaan. Koska Messeniuksen ja Rudbeckiuksen välinen riitaisuus ei ottanut loppuakseen, valtakunnankansleri **Axel Oxenstierna** kutsui vuonna 1613 heidät kuulusteltaviksi Tukholmaan. Tuloksena oli, että kuningas **Kustaa II Aadolf** erotti molemmat yliopiston palveluksesta. (Kustaasta oli tullut hallitsija kaksi vuotta aiemmin, vuoden 1611 lopussa.) Jäähyväisluentonsa Rudbeckius piti toukokuussa 1613, jolloin hän oli 32-vuotias. Näin hänen 9 vuotta kestänyt akateeminen uransa oli tullut päätökseen.

[5]Disputaatiossa kokelaan (”respondentin”) tuli kyetä argumentatiivisesti puolustamaan professorin (”preeses”) tai joissain tapauksissa respondentin itsensä kirjoittamaa tutkielmaa (”dissertaatio”).

Kuninkaan hovisaarnaajana (1613–1619)

Messeniuksesta tuli erottamisensa jälkeen Tukholman valtionarkiston hoitaja, mutta epäilyt hänen harhaoppisuudestaan vahvistuivat myöhemmin ja hänet tuomittiin vuonna 1616 kuolemaan maanpetoksesta ja sympatioista katolisuutta kohtaan, joskin hänet armahdettiin ja siirrettiin Kajaaniin, missä hän oli vangittuna 19 vuotta. Voisi siis ajatella, että Rudbeckiuksen häneen kohdistamat harhaoppisuussyytökset osoittautuivat aiheellisiksi. On kuitenkin huomattava, että tieteelliseltä kannalta Rudbeckiuksen suhtautuminen muiden tunnustusten edustajiin ei suinkaan ollut mitenkään vääristynyt (loogisissa töissään hän siteerasi yhtä lailla jesuiittoja kuin reformoituja ja luterilaisia ilman minkäänlaista polemiikkia). Hänen Messeniukseen kohdistamansa harhaoppisuussyytökset olivat luultavasti ennen kaikkea instrumentaalisia; merkittävin ärsyyntymisen aihe oli Messeniuksen käytös- ja menettelytavoissa sekä tavassa, jolla Messenius tosiasiallisesti auttoi valtiota murentamaan kirkon valtaa koulutuksessa. Toki Rudbeckius lisäksi uskoi, että kalvinistit ja katoliset olivat kadotukseen tuomittuja.

Mitä Rudbeckiukselle sitten tapahtui erottamisensa jälkeen? Arkkipiispa **Petrus Kenicius** sai Rudbeckiuksen pidättäytymään kuninkaan erottamispäätöksen aktiivisesta vastustamisesta ja onnistui suostuttelemaan Rudbeckiuksen ottamaan vastaan hänelle tarjotun tehtävän tuolloin 18-vuotiaan kuninkaan hovisaarnaajana ja sielunhoitajana. Tässä tehtävässä Rudbeckius toimi toukokuusta 1613 aina vuoteen 1619 asti, mikä edellytti kuninkaan seuraamista, olipa hän sitten Tukholman linnassa, matkoilla maan rajojen sisäpuolella, tai sotimassa ulkomailla. Suurimman osan saarnoistaan Rudbeckius piti Tukholmassa, mutta seurasi kuningasta myös Narvaan ja Pihkovaan kuninkaan sotiessa Venäjää vastaan. Kun Ruotsi vuonna 1617 voitti sodan ja sai hallintaansa suurimman osan Inkerinmaata, vaikutti Rudbeckius ratkaisevasti Stolbovan rauhansopimuksen muotoiluun. Tuloksena oli, että vallattujen alueiden ortodoksiväestölle taattiin uskonnonvapaus, ortodoksit saivat pitää pappinsa ja viettää vapaasti jumalanpalveluksiaan. Jopa luostarit saivat jatkaa toimintaansa. Kuten Västeråsin nykyinen piispa ja siis Rudbeckiuksen seuraaja **Mikael Mogren** on korostanut, on tämä Rudbeckiuksen laatima dokumentti yksi merkittävimmistä varhaisista ekumeenisista julistuksista länsimaissa.

Vuonna 1615 kuningas määräsi Rudbeckiuksen valmistelemaan uudistetun raamatunkäännöksen, edellisen ollessa vuodelta 1541. Rudbeckius suoritti tehtävän miltei kokonaan yksin. Työ valmistui vuonna 1618. Vaikeaselkoisimpia aiemman version muotoiluja oli muutettu ja mm. hakemisto sekä joukko selityksiä lisätty. Oman kertomuksensa mukaan Rudbeckius teki tätä työtä kahden vuoden ajan lähinnä öisin, ja sanoo näkönsä ja voimiensa heikentyneen tämän johdosta.

Saarnaajan roolissaan Rudbeckius ei epäröinyt julkisestikaan sanoa kuninkaalle mitä ajatteli. Esimerkiksi keväällä 1617 Rudbeckius piti kuninkaan läsnäollessa saarnan Tukholman Suurkirkossa, sanoen: ”Nyt Teidän Majesteettine on unohtanut jotain sellaista, minkä johdosta Teidän Majesteettine on rikkonut Jumalan käskyjä

Pihkova, Narva (240 km Pihkovasta pohjoiseen)

ja täten paitsi herättänyt Hänen vihansa, myös tuottanut ei suinkaan vähäisen tahran sille arvostetulle nimelle, jonka Jumala on monista muista syistä Teidän majesteetilleen suonut." Tässä Rudbeckius nuhteli itse vielä naimatonta kuningasta osallisuudesta aviorikokseen, jonka seurauksena tuon vuoden toukokuussa syntyi lapsi, joka tunnettiin myöhemmin nimellä **Gustaf Gustafsson af Wasaborg**. Kuninkaan luonteesta kertoo kaiketi jotain myönteistä se, että hän oli yleisesti ottaen vastaanottavainen Rudbeckiuksen kritiikille. Rudbeckius tulikin kuninkaan kanssa hyvin toimeen, vaikkei muuten erityisemmin viihtynyt hovimiljöössä. Eräät sensaatiohakuiset tai juoruiluun taipuvaiset historiankirjoittajat[6] ovat otaksuneet, että kuningas olisi juuri mainitsemani saarnan johdosta tahtonut vaikeuttaa Rudbeckiuksen myöhempää elämää milloin milläkin tavalla, mutta tätä voi epäillä, koskapa kuningas mm. aktiivisesti myötävaikutti siihen, että Rudbeckius sai teologian tohtorin arvonimen joitain kuukausia myöhemmin Ruotsin ensimmäisessä tohtoripromootiossa (24.10.1617).

Toiminnasta Västeråsin piispana (1619–1646)

Tammikuussa 1619 Rudbeckius vihittiin Linköpingissä Västeråsin piispaksi. Toimessaan hän aloitti kuitenkin vasta 5.9.1619. Västeråsin tuomiokirkkoseurakunnassa on

[6]Esim. Herman Lindqvist, ks. https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/G16dzm/oakta-barn-en-tradition-i-kungahusen (*Aftonbladet*, 14.2.2015).

viime lokakuusta lähtien vietetty Rudbeckiuksen piispaksi valinnan 400-vuotisjuhlaa. Tuomiokirkossa on Rudbeckiusta koskeva näyttely *Himmelen och solen följer jag och intet lägre*, joka on avoinna 30.9.2019 asti. Itse tulin näyttelystä sattumalta tietoiseksi kun olimme tästä riippumatta päättäneet käydä tammikuussa Västeråsissa tutustumassa Rudbeckiukseen liittyviin paikkoihin.

Neljä kuukautta virkaanastumisensa jälkeen, tammikuussa 1620, Rudbeckius avioitui **Magdalena (Malin) Hisingin** kanssa, joka avioliiton solmimishetkellä oli 4 kuukautta vaille 18-vuotias. Hän oli syntynyt vuonna 1602 ja oli siis 21 vuotta Rudbeckiusta nuorempi. Syntymäpaikka oli Arboga, joka sijaitsee suunnilleen Örebron ja Västeråsin puolivälissä. Malinin isästä **Carolus Hisingistä** oli tullut Arbogan koulun rehtori vuonna 1598, opiskeltuaan sitä ennen Saksassa — Helmstedtissä ja Wittenbergissä. Malinin ollessa 2-vuotias (vuonna 1604) hänen isänsä nimitettiin Arbogan lähellä sijaitsevan Fellingsbron kirkkoherraksi (tämä kirkkoherran virka oli tuohon aikaan erityisen tavoiteltu). Malinin äiti **Cecilia Hintze** oli kotoisin Västeråsista. Samoilla perusteilla kuin Rudbeckius on esi-isämme, on Malin Hising esiäitimme. Heidän toinen lapsensa ja vanhin poikansa Nicolaus — hänkin sittemmin Västeråsin piispa — oli nimittäin Erik Wallwik Stiernvallin isoisä.

Työssään Västeråsissa Rudbeckius ei säästellyt voimiaan. Hän perusti kaupunkiin vuonna 1621 kirjapainon, joka oli ensimmäinen lajiaan Tukholman ulkopuolella. Västeråsiin perustettiin myös kirjansitomo ja kirjakauppa. Rudbeckiusta voidaan pitää Ruotsin väestökirjanpidon perustajana. Hän nimittäin antoi vuonna 1622 määräyksen, jonka nojalla Västeråsin hiippakunnassa aloitettiin (aiemmin kuin missään muualla Ruotsissa) hyvin yksityiskohtainen kirjanpito seurakunnan jäsenistä: mm. asuinpaikka, kaste- ja vihkitiedot, kuolinajat ja aviottomat lapset kirjattiin. Samoin tehtiin vuosittain merkinnät kaikkien yli 10-vuotiaiden

Malin Rudbeckius (os. Hising)

kristinopin tuntemuksesta. Luokittelun pohjana käytettiin paikkakuntia ja perheitä. Ylipäätään Rudbeckius perusti hallinnolliset uudistuksensa maantieteellisiin alueellisiin yksiköihin; hän otti pohjaksi jaon pitäjiin ja määräsi tällä perusteella hiippakunnan alueella vastuun terveydenhuollosta, vanhusten, lasten ja köyhien hoivasta, sekä kouluopetuksesta.

Tuomiokirkon yhteyteen perustettiin sairaala. Hiippakuntakirjasto uudelleenjärjestettiin. Tuomiokirkkoa ja muita hiippakunnan kirkkoja restauroitiin. Lastenkoti tarjosi huolenpitoa ja opetusta köyhien lapsille sekä orvoille. Vuonna 1623 Rudbeckius perusti Västeråsiin maan ensimmäisen lukion. Maan ensimmäinen tyttökoulu taas perustettiin hänen toimestaan Västeråsiin vuonna 1632; koulu oli ainoa lajiaan Ruotsissa koko 1600-luvun ajan. Rudbeckius perusti jopa eräänlaisen pankin, joka antoi korottomia lainoja köyhille.

Huonosti velvollisuuksiaan hoitavat papit ja muut kirkon työntekijät erotettiin. Pappiskoulutusta lisättiin; erityinen pappisseminaari, *collegium candidatorum*, perustettiin. Rudbeckius edellytti, että papit ottivat aktiivisesti osaa vuotuisiin kirkolliskokouksiin, missä yhteydessä pappien lukeneisuutta ja muuta ammatillista osaamista testattiin. Kouluvankila [*skolfängelse*] kunnostettiin; sitä käytettiin huonosti käyttäytyvien opiskelijoiden sekä virkavirheisiin syyllistyneiden

Vasemmalla yleisnäkymää kirkon ympäristöstä. Keskellä piispantalo. Oikealla *collegium pietatis*, jonka yläkerrassa toimi *collegium candidatorum*. Nyt rakennuksessa toimii *Café Malin*. (Kaksi jälkimmäistä rakennusta näkyvät myös vasemmanpuoleisimmassa kuvassa.)

pappien ja opettajien rangaistusten toimeenpanossa. Tämä "proban"-nimellä tunnettu rakennus on tällä hetkellä Ruotsin ainoa säilynyt kouluvankila.

Kouluvankila; taustalla tuomiokirkko

Kiista kirkon ja valtiovallan suhteesta: toinen näytös

Voidakseni kommentoida konfliktia, jonka osapuoleksi Rudbeckius päätyi 1630-luvulla, ensin pari sanaa konfliktin taustasta. Jo vuodesta 1623 lähtien kuningas ja valtaneuvosto [*Rikets råd*] olivat tahtoneet valtiovallan ja kirkon suhteesta huolehtimaan erityisen "keskushallituksen" tai "yleiskonsistorin" [*consistorium generale*], jonka jäseninä olisi ollut korkeimpien kirkonmiesten ohella myös valtiovallan edustajia. Tämä *consistorium generale* olisi valvonut piispojen ja seurakuntien toimintaa kaikissa sellaisissa kysymyksissä, mitkä eivät olisi yksiselitteisesti kirkon sisäisiä (so. "hengellisiä") asioita. Poliittisen vallan näkemyksen mukaan — ja vastoin voimassa olevaa käytäntöä — koulutus ei ollut tällainen kirkon sisäinen

asia, vaan valtiovallan tulisi voida osallistua koulutusta koskeviin päätöksiin. Muita esimerkkejä olivat avioliittoon ja perheisiin liittyvät kysymykset.

Rudbeckius ryhtyi raivokkaasti vastustamaan tällaista suunnitelmaa, koska tuon suunnitelman mukaan hallitsijasta olisi tosiasiassa tullut kirkon päämies, minkä Rudbeckius näki olevan ristiriidassa sen kanssa, että hallitsijakin oli alisteinen Jumalalle, eivätkä Jumalan asettamassa kirkon virassa olevat papit voisi olla alisteisessa asemassa tällaiseen *itse alisteisessa asemassa olevaan* tahoon nähden. Oppineisuutensa johdosta pappisviran haltijoilla tulisi Rudbeckiuksen mukaan olla muita enemmän vaikutusvaltaa monisssa kysymyksissä. Näihin kysymyksiin lukeutui paitsi koulutuksen järjestäminen, myös mahdollisuus eräistä rangaistuksista päättämiseen ja niiden toimeenpanoon. Suunnitelma "yleiskonsistorin" perustamisesta härätti papiston keskuudessa niin suurta vastustusta, ettei kuningas kyennyt sitä toteuttamaan.

Kuningas Kustaa II Aadolf kuoli vuonna 1632 sotiessaan Lützenissä Saksassa. Kruununperillinen **Kristiina** oli isänsä kuollessa vasta 6-vuotias. Valtakunnankansleri Axel Oxenstiernasta tuli Ruotsin tosiasiallinen hallitsija ja hän ryhtyi myös johtamaan 30-vuotisen sodan sotatoimia. Rudbeckius asetti osittain kyseenalaiseksi holhoojahallituksen legitimiteetin ja koetti vaikuttaa valtiopäivillä sodan lopettamiseksi, vedoten kansan väsymykseen ja köyhyyteen.

Oxenstierna pyrki kuninkaan kuoleman jälkeen niin ikään jatkamaan toimia "yleiskonsistorin" perustamiseksi ja siis papiston vallan heikentämiseksi erityisesti koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Vuonna 1636 Rudbeckius painatti kirjan, johon hän kokosi hengellisen säädyn erioikeuksiin liittyviä dokumentteja. Latinasta suomeksi käännettynä kirjan nimi oli seuraava:[7] "Eräät erioikeudet, jotka kuuluvat kaikille tohtoreille, maistereille, baccalaureuksille ja yliopistojen sekä koulujen opiskelijoille, ja joista he hyvin järjestyneissä kuningaskunnissa ja valtioissa — yhtä lailla ulkomailla kuin rakkaassa isänmaassammekin — Jumalan armosta, korkeasti arvostettujen hallitsijoiden hyväntahtoisuuden nojalla ja pitkään noudatetun käytännön mukaisesti ovat tähän asti nauttineet ja edelleenkin nauttivat." Rudbeckius tahtoi osoittaa, että Ruotsissa historian kuluessa hallitsijat olivat myöntäneet monet näistä erioikeuksista papistolle, ja että ne olivat edelleen oikeudellisesti sitovia, koska niitä ei ollut koskaan kumottu. Lisäksi hän argumentoi, että hengelliselle säädylle olisi hallitsijoiden omankin edun mukaista taata nämä erioikeudet, koska ilman oppineistoa ei ole kulttuuria.

[7] *Privilegia quædam doctorum, magistrorum, baccalaureorum, studiosorum et Scholarium Omnium, quibus in bene constitutis Regnis & Rebusp[ublicis] cum alibi, tum in Patria nostra Charissima, Dei gratia, & Laudatissimorum Dynastarum Clementia & longa consuetudine hactenus gavisi sunt & etiamnum gaudent.*

Ruotsin nykyinen valtiopäivätalo (Helgeandsholmen, Tukholma). Julkisivussa Johan Theodor Lundbergin teos *De fyra stånden* vuodelta 1903. Moder Sveaa symboloivan patsaan alapuolella pappissäädyn patsas esittää Rudbeckiusta (toinen oikealta), aatelissäädyn patsas puolestaan Axel Oxenstiernaa (ensimmäinen oikealta).

Kirjallaan Rudbeckius asettui yksiselitteisesti vastustamaan Ruotsin tosiasiallista hallitsijaa Axel Oxenstiernaa paljon radikaalimmin kuin hän oli koskaan vastustanut kuningasta. Valtaneuvos [*riksråd*] **Johan Skytten** kerrotaan lausuneen kirjasta: "intet farligare scriptum här i Sverige varit publiceradt på 100 år", siis että Ruotsissa ei ollut 100 vuoteen julkaistu vaarallisempaa tekstiä.[8] Skytten mukaan Rudbeckiuksen vaatimukset olisivat toteutuessaan tuoneet pappissäädylle samanta-

[8]Tässä lainattu sanamuotoa, joka mainitaan sivulla 302 teoksessa V. F. Palmblad, *Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige svenska män*, band XII (Uppsala: Wahlström & C., 1846).

paista maallista valtaa kuin paavilla oli, mikä johti Rudbeckiukseen kohdistuviin harhaoppisuusepäilyihin (tai teeskenneltyjen tuollaisten epäilyjen hyödyntämiseen). Kirjan kaikki kappaleet määrättiin tuhottaviksi, mitä ei kylläkään tapahtunut. Rudbeckius kutsuttiin kuultavaksi Tukholmaan kesällä 1636 ja pakotettiin luopumaan asiansa ajamisesta. Konfliktista seurasi myös, ettei Rudbeckiusta voitu nimittää arkkipiispaksi, vaikka hän sai samana vuonna käydyssä arkkipiispanvaalissa eniten ääniä.

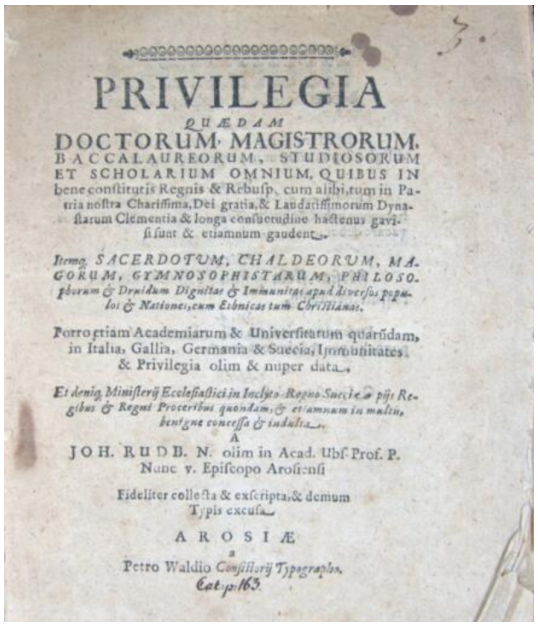

PRIVILEGIA
QUÆDAM
DOCTORUM, MAGISTRORUM,
BACCALAUREORUM, STUDIOSORUM
ET SCHOLARIUM OMNIUM, QUIBUS IN
bene constitutis Regnis & Rebusp. cum alibi, tum in Patria nostra Charissima, Dei gratia, & Laudatissimorum Dynastarum Clementia & longa consuetudine hactenus gavisi sunt & etiamnum gaudent.

Item, SACERDOTUM, CHALDEORUM, MAGORUM, GYMNOSOPHISTARUM, PHILOSOPHORUM & Druidum Dignitas & Immunitas apud diversos populos & Nationes, cum Ethnicas tum Christianas.

Porro etiam Academiarum & Universitatum quarundam, in Italia, Gallia, Germania & Suecia, Immunitates, & Privilegia olim & nuper data.

Et denique Ministerij Ecclesiastici in Inclyto Regno Suecie a piis Regibus & Regni Proceribus quondam, & etiamnum in multis, benigne concessa & indulta.

A
JOH. RUDB. N. olim in Acad. Ubs. Prof. P.
Nunc v. Episcopo Arosiensi

Fideliter collecta & exscripta, & demum
Typis excusa.

AROSIÆ
a
Petro Waldio Consiliarij Typographo.
Cat. p. 165.

Valtiovalta epäonnistui pyrkimyksessään
tuhota *Privilegia*-kirjoituksen kaikki painetut kappaleet

Viimeiset vuodet

Elämänsä viimeisinä vuosina Rudbeckius oli työn ja konfliktien väsyttämä, ja kärsi munuais- ja sappikivistä. Vuonna 1642 hän olisi halunnut erota piispanvirastaan, mutta hiippakunnan papit tahtoivat pitää piispansa. Viimeisinä kahtena elinvuotenaan Rudbeckius ei voinut nousta sängystä, joten tuomiokapitulin toiminta ja pappisvihkimykset oli hoidettava hänen makuuhuoneessaan.

Johannes Rudbeckius kuoli 65 vuoden iässä 8.8.1646. Malin Rudbbeckius ei elänyt pitkään hänen jälkeensä vaan kuoli 7.8.1649 ollessaan 47-vuotias, siis itse asiassa päivää vaille tasan 3 vuotta miestään myöhemmin.

Johannes ja Malin Rudbeckiuksen hautapaikka Västeråsin tuomiokirkossa. Samaan paikkaan on haudattu heidän lapsistaan myös esi-isämme Nicolaus Rudbeckius; Johannes Rudbeckius nuorempi; sekä pikkulapsina kuolleet Carolus, Magdalena, Jacobus ja Catharina.

Jälkeläisistä

Johannes ja Malin saivat 11 lasta, joista 7 eli aikuiseksi — 2 tytärtä ja 5 poikaa. Molemmat tyttäristä (**Christina** ja **Cecilia**) avioituivat kirkonmiesten kanssa, kumpainenkin sitä paitsi kaksi kertaa.

Toiseksi vanhin lapsi ja vanhin poika oli jo edellä mainittu Nicolaus Rudbeckius (1622–1676), joka on esi-isämme ja josta tuli vuonna 1670 Västeråsin piispa (isänsä seuraajan seuraaja). Hänellä oli rooli myös Ruotsin *noitavainoissa*. Valtiovalta pyysi häntä nimeämään pappissäädystä uusia jäseniä vuonna 1669 perustettuun noituuskomiteaan [*trolldomskomission*]. Vuonna 1771 julkaistussa kirjoituksessaan "Paholaisen petoksista" [*De fraudibus diaboli*] hän esitti, että syypää väitettyyn noituuteen oli todellisuudessa paholainen, ja siis noituusväitteisiin tulisi suhtautua skeptisesti. Lisäksi hän kyseenalaisti kidutuksen tunnustuksen saamisen välineenä ja kehotti suhtautumaan epäilevästi jopa vapaaehtoisiin tunnustuksiin. Tämä kirjoitus vaikutti merkittävästi muiden pappissäädyn edustajien tapaan suhtautua noitavainoihin. Vuonna 1676 noitavainot päättyivät. Nicolaus kuoli samana vuonna, 54 vuoden iässä.

Johanneksen ja Malinin pojista myös kaksi muuta — **Johannes nuorempi** ja **Petrus** — päätyivät kirkon palvelukseen. Nuorimmasta pojasta (**Paulus**) tuli hovioikeudenassessori. Tunnetuin lapsista kuitenkin on **Olaus** (tai **Olof**) — s. 1630, k. 1702 — joka suuntautui luonnontieteisiin ja lääketieteeseen. Uppsalassa hän jo lääketieteen opintojensa alkuaikoina ryhtyi omatoimisesti suorittamaan anatomisia tutkimuksia eläimillä, lähinnä koirilla ja kissoilla. Alle 22-vuotiaana (vuosina 1651 ja 1652) hän teki tieteellisen läpimurron; hän oli ensimmäinen tutkija, joka selvitti imusuoniston toiminnan. Olof Rudbeckius esitteli tutkimustuloksiaan kuningatar Kristinalle huhtikuussa 1652. Hän julkaisi tuloksensa kuitenkin vasta 1653; tanskalainen **Thomas Bartholin** oli tehnyt riippumattomasti samat havainnot

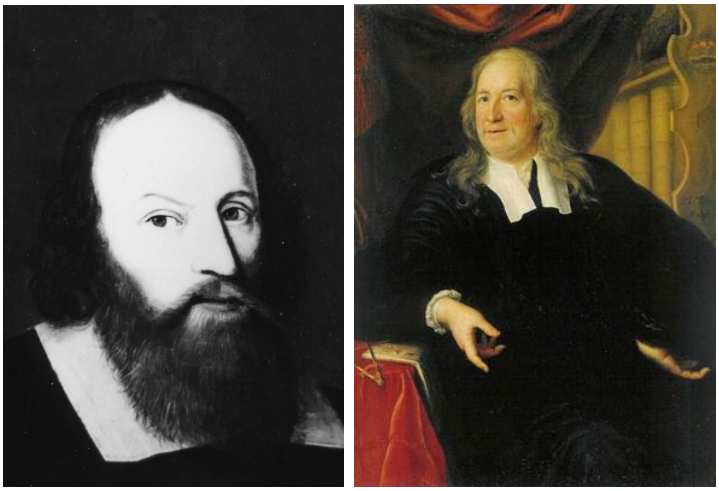

Nicolaus Rudbeckius ja pikkuveljensä Olof Rudbeckius

ja julkaissut tutkimuksensa paria kuukautta aiemmin.[9] Olof Rudbeckius saavutti kuuluisuutta älylliseltä kannalta myös vähemmän kunniakkaasti käyttäessään huomattavasti energiaa osoittaakseen Ruotsin olleen "Atlantis", sivilisaation alkukoti. Suomessa vastaavaa vääristynyttä yltiöisänmaallisuutta edusti 250 vuotta myöhemmin Sigurd Wettenhovi-Aspa keskustelussaan vanhan maailman suomalais-egyptiläisestä alkuperästä. Kuriositeettina mainittakoon, että Olof Rudbeckiuksen kautta sukulaistemme joukkoon mahtuu erään tunnetun palkintojenjakoinstituution perustaja **Alfred Bernhard Nobel**, joka oli Olof Rudbeckiuksen tyttären **Wendelan** pojan (Olof) pojan (Immanuel) pojan (Immanuel) poika. Wendela Rudbeckia oli samaa polvea kuin esiäitimme (serkkunsa) Magdalena Rudbeckia. Näistä serkuista ovat lähtöisin vastaavasti Nobelien ja Stiernvallien suvut.[10] Alfred Nobel on Johannes Rudbeckiuksen jälkeläisten joukossa samaa polvea kun Antoinette Stjernvall (eli Aline Tallqvistin äiti).

Kuten alussa totesin, Magdelena Rudbeckia oli siis Nicolaus Rudbeckiuksen tytär. Magdelena syntyi Västeråsissa 1647 ja kuoli Linköpingissä 1726 (siis eli n. 79-vuotiaaksi). Hän avioitui hovioikeudenassessori **Jöns Classon Wallwikin** (1631–1691) kanssa. Heidän poikansa Erik Wallwik syntyi Tukholmassa vuonna 1685, opiskeli Turun Akatemiassa ja työskenteli Turun hovioikeudessa assessorina ja sittemmin hovioikeudenneuvoksena. Erik Wallwik aateloitin vuonna 1727 nimellä Stiernvall. Hän kuoli kaksi vuotta myöhemmin, vain 43-vuotiaana. Esitelmän alussa esitetyillä perusteilla Erik Wallwik on esi-isämme kahdellakin tavalla, ja tällä perusteella samaa voi sanoa kaikistä hänen esi-isistään, erityisesti tämän esitelmän aiheena olleesta Johannes Rudbeckiuksesta.

[9]Edellä mainitsin, että ennen Rudbeckiuksen *Logica*-teosta Pohjoismaissa oli julkaistu vain kaksi logiikan oppikirjaa. Aikajärjestyksessä toisen näistä julkaisi sattumoisin Thomas Bartholinin isä **Caspar Bartholin (vanhempi)**, jonka kirja *Enchiridion logicum* ilmestyi vuonna 1608.

[10]Wendela meni naimisiin Nobel-suvun kantaisän, kihlakunnantuomari Petter Nobeliuksen kanssa; Magdalenan poika Erik puolestaan on Stiernvall-suvun kantaisä.

Rudbeckiuksen "kaukaisten lastenlasten" vuonna 1961 Rudbeckiuksen muistolle omistama lasimaalaus Johanneksen ja Malinin hautapaikan yllä Västeråsin tuomiokirkossa

Johannes Rudbeckiuksen patsas Västeråsin tuomiokirkon edessä (kuvanveistäjä Carl Milles, 1923)

Lähteitä

Ericsson, Peter. ”Det Välsignade Konunga Regemente: Johannes Rudbeckius och makten”. Teoksessa *Gud, konung och undersåtar: Politisk predikan i Sverige under tidigmodern tid*, toim. Peter Ericsson, ss. 63–140. Uppsala: Historiska institutionen, Uppsala universitet, 2007.

Fransson, Sven-Göran. ”Profiles in Cardiology: Olof Rudbeck”, *Clinical Cardiology* 20/11, ss. 974–976.

Hall, Bror Rudolf. *Johannes Rudbeckius (Ner.): En historisk-pedagogisk studie.* Stockholm: Norstedt, 1911. <https://archive.org/details/johannesrudbecki00hall>.

Hall, Bror Rudolf, toim. *Johannes Rudbeckii akademiska högtidstal.* Årsböcker i Svensk Undervisningshistoria, vol. 5. Lund: Gleerup, 1922. <http://www.tam-arkiv.se/node/1711>.

Hägglund, Bengt. ”Johannes Rudbeckius som teolog: En introduktion till hans föreläsningar i dogmatik 1611–1613”, *Svensk teologisk kvartalskrift* 68, ss. 1–9, 1992.

Sellberg, Erland. ”Vår förste utbildningspolitiker. En viktig del av Johan Skyttes politiska insats”. Teoksessa *1600-talets ansikte*, toim. Sten Åke Nilsson ja Margareta Ramsay, ss. 323–343. Lund: Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen, 1997.

Sellberg, Erland. ”Johannes Rudbeckius”. Teoksessa *Svenskt Biografiskt Lexikon*, vol. 30, toim. Göran Nilzén, ss. 631–640. Stockholm: Norstedt, 2000. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/6999>.

Sellberg, Erland. *Kyrkan och den tidigmoderna staten: En konflikt om Aristoteles, utbildning och makt.* Stockholm: Carlssons bokförlag, 2010.

Muuta lukemista

Mogren, Mikael. ”Johannes Rudbeckius — barnens, bildningens och de fattigas biskop”. *Vestmanlands Läns Tidning*, 19.9.2018. <https://www.vlt.se/artikel/kultur/biskop-mikael-mogren-johannes-rudbeckius-barnens-bildningens-och-de-fattigas-biskop>.

Västerås stifts magasin, nr 26 (2/2018), erit. ss. 4–31. <https://issuu.com/akepaulsson0/docs/magasinet_26_nr2_2018>.